

Saarth

E-Journal of Research

ISSN NO: 2395-339X

પર્યાવરણની આરોગ્ય પર અસરો
પ્રા પ્રદીપભાઈ એસ. પાલવે*

પ્રસ્તાવના :

વર્ષો પહેલા આરોગ્યનો અર્થ માત્ર શારીરિક આરોગ્ય એવો કરવામાં આવતો હતો. વ્યક્તિ તનથી તંદુરસ્ત હોય શરીરમાં કોઈ પણ જાતનો રોગ ન હોય તેને સ્વસ્થ (તંદુરસ્ત) વ્યક્તિ તરીકે ઓળખવામાં આવતો હતો અને તેના ભાગરૂપે શારીરિક સ્વાસ્થ્યને લગતા પ્રશ્નોને હલ કરવાની હોડ ચાલી જોકે તેનો ફાયદો એ થયો કે જ્યારે કોઈ બીમારી પાછળ જં તરમંતર વગેરે જેવા ખ્યાલોનો પ્રભાવ ધીરે-ધીરે ઓછો થયો અને અનેક પ્રકારના વૈજ્ઞાનિક સાધનો થાકી શારીરિક બીમારીઓના ઉકેલો શક્ય બન્યા.

માનવ જે પ્રદેશમાં નિવાસ કરે છે તે પ્રદેશની ભૂમિ જળાશયો જીવસૃષ્ટિ તેમજ વાતાવરણમાં ઉંચે સુધી વિસ્તરીય આવરણને પર્યાવરણ અંગભૂત ઘટકો કહીએ છીએ પર્યાવરણમાં મૃદાવરણ જલાવરણ અને વાતાવરણ મહત્વનું આવરણ છે જેમાં માનવ નું વિસ્તરણ પામેલ છે.

સમગ્ર માનવ જાતિના વિકાસ માટે દરેક માણસને શ્વાસ માટે પ્રદૂષણ મુક્ત હવા, પાણી અને ખોરાકની જરૂરિયાત હોય છે અને આવા વાતાવરણ દરેક બાળકને માતાના ગર્ભમાંથી મળવું જોઈએ આજે સભ્ય માનવ સમાજને જે પોષક પર્યાવરણ મળવું જોઈએ એ મળતું નથી તેનાથી માનવ સમાજના અનેક આરોગ્યક વિષયક પ્રશ્નો ઉભા થયા છે હિરોશીમા અને નાગાશાકી શહેરો પર અમેરિકાએ ફેંકેલા અણુબોમ્બથી હજારો નિર્દોષ માનવીઓનો ભોગ લેવાયો. તેનાથી ફેલાયેલ અસરોને પરિણામે હજારો બાળકો અપંગ જન્મ્યા ભોપાલ ગેસ દુર્ઘટનાની અસરો આજે ભોગવી રહ્યા છે. આજે ઓઝોન વાતાવરણમાં છિદ્ર, એસીડ વર્ષા, સમુદ્ર પ્રદૂષણ, જળ સૃષ્ટિનો વિનાશ વૃક્ષછેદન વગેરે આજે મનુષ્યની આરોગ્યક વિષયોમાં સમસ્યાની અસરો વધારે જોવા મળે છે.

માનવ જીવનમાં પર્યાવરણના બદલાવ આવવાથી ઔદ્યોગીકરણ, ટેકનોલોજી તથા જમીન, પાણી, હવાનું પ્રદૂષણના કારણે માનવીય આરોગ્યક વિષયક વિપરીત અસરો જોવા મળે છે. જેનું વિવરણ નીચે મુજબ છે

*પ્રા પ્રદીપભાઈ એસ. પાલવે ,સંસ્કાર બી. એડ કોલેજ પીપળીયા

Saarth

E-Journal of Research

ISSN NO: 2395-339X

■ ઔદ્યોગીકરણ -યાંત્રીકરણના લીધે થતી અસરો :

આજે ઔદ્યોગીકરણ અને યાંત્રીકરણે માણસને એટલો બધો લલચાવ્યો છે કે તેને " એ દિલ માંગે મોર" (મોર કલ્ચર) ઉભું કર્યું છે વધારે ને વધારે ઝડપ તથા વધારે ને વધારે ઉત્પાદન એ આધુનિક માણસની મનોવૃત્તિ છે વિકૃત થયેલી ઘેલછા છે. કોઈ પણ શોધ કે ટેકનોલોજી ત્યારે જ પ્રયોજવી જોઈએ કે જ્યારે તે માનવ જાતના સ્થાયી વિકાર, માનવ જાતનું સ્વસ્થ આરોગ્ય માટે અનિવાર્ય હોય એટલે કે સત્યમ, શિવમ, સુંદરમ હોય આજે ઔદ્યોગીકરણના લીધે માનવ સમાજ ના વિવિધ આરોગ્ય વિષયક પ્રશ્નો ઉભા થયા છે. તેમાં કારખાનામાંથી નીકળતા ઝેરી કેમીકલો દુષિત પાણી, આના લીધે પર્યાવરણ દુષિત બને છે અને માનવીના આરોગ્યને હાની પહોંચે છે. જો મનુષ્ય પર્યાવરણ સાથેનું સંવાહી જીવન જીવે અને પર્યાવરણને હાની ન પહોંચાડે તોજ તેમનું આરોગ્ય સ્વસ્થ રહેશે આજે જે ધુમાડાને લીધે વિવિધ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવો પડી રહ્યો છે ત્યારે તેને નિયંત્રણમાં લાવવાની અતિ આવશ્યકતા ઉભી રહે છે.

■ પર્યાવરણની (વાતાવરણની) આરોગ્ય પર અસર :

પર્યાવરણની અને આરોગ્ય અંગેના પરીક્ષાનો પરથી એ જણાયું કે વિશ્વમાં જે ગતિથી ઔદ્યોગીકરણ થઈ રહ્યું છે તે જ ગતિથી પ્રદૂષણ આગળ વધી રહ્યું છે એ રીતે જોઈએ તો પ્રદૂષણ એક આંતરરાષ્ટ્રીય સમસ્યા બની છે. અને વૈશ્વિક સ્તરે આ એક વિકરાળ સમસ્યા છે. પ્રદૂષણનો પ્રભાવ પર્યાવરણ પર દિન-પ્રતિ દિન વધતો જાય છે. જેની અસર માનવ જાતી પર જ નહિ પણ વિભિન્ન જીવજંતુઓ પર પડી રહી છે પ્રદૂષણનું સ્વરૂપ હવા, પાણી, જમીન, વનસ્પતિ, માનવીય આરોગ્ય વગેરેમાં જોઈ શકાય છે.

વર્તમાન સમયમાં વૈશ્વિક, રાષ્ટ્રીય તેમજ પ્રાદેશિક સ્તરે પર્યાવરણ પ્રદૂષણને લગતા ઘણા પ્રશ્નો પેદા થયા છે. મુખ્યત્વે વસ્તી વિસ્ફોટ, ઔદ્યોગીકરણ અને શહેરીકરણ જેવા પરિબળો પર્યાવરણ પ્રદૂષણ માટે જવાબદાર ગણાવી શકાય. પ્રદૂષણને લીધે તેમજ ઉપભોક્તાવાદને લીધે જં ગલનો નાશ થતો જાય છે પશુ પક્ષી અને વનસ્પતીઓની કેટલીક જાતિઓ લુપ્ત થાય છે પર્યાવરણને કેટલાંક પ્રદૂષણ કરે છે પ્રદૂષણનાં પરિણામે તેજાબ, એસીડ, બેક્ટેરિયા, રજકણો, ગરમી વિકિરણો ઘોંઘાટ વગેરે.

Saarth

E-Journal of Research

ISSN NO: 2395-339X

■ ગ્લોબલ વોર્મિંગની અસરો :

છેલ્લા બસો વર્ષોથી પશ્ચિમમાં થઇ રહેલા ઔદ્યોગિકરણને લીધે વાતાવરણમાં કાર્બન ડાયોક્સાઈડ ગેસ છોડવાની માત્રા વધી રહી છે. આ એક એવો ગેસ છે જે લગભગ બસોથી અઢીસો વર્ષ સુધી સક્રિય રહી શકે છે. પર્યાવરણ વિશેનું U.N. નું પ્રથમ સંમેલન 1972 માં સ્ટોક હોમમાં મળ્યું હતું જેમાં એ નક્કી થયું હતું કે કોઈ પણ દેશ એવી પ્રવૃત્તિ ન કરે જેનાથી પ્રદૂષણ ફેલાય. આ પછી તો ઘણા બધા સંમેલનો, સંશોધનો યોજાયા અને થયા છે તેમાં તેની ગંભીર વિચારણા પણ થઇ રહી છે અને તેનો અમલ પણ થઇ રહ્યો છે.

ગ્લોબલ વોર્મિંગનું કારણ કે આ વાયુને વનસ્પતિ શોષીને પ્રાણ વાયુ પાછો વાતાવરણમાં છોડે તેવી કુદરતી ગોઠવણી હતી પરંતુ આજે જં ગલોનું મોટે પાયે નિકંદન કાઢીને આ પ્રાણ વાયુના પ્રમાણને નિયંત્રણ રાખનાર સૌથી મોટા અને અસરકારક કુદરતી મશીનનો નાશ કર્યો છે. પરિણામે બધાને સરવાળે વાતાવરણમાં એટલા મોટા અને અસરકારક કુદરતી મશીનનો નાશ કર્યો છે. પરિણામે બધાને સરવાળે વાતાવરણમાં એટલા વાયુઓ ઠલવાયા છે કે સૂર્યના પ્રકાશ સાથે વરસતી ગરમી વાતાવરણમાં જ કેદ થઈને સમગ્ર પૃથ્વીને રીતસર શેકી રહી છે. નાઈટ્રસ ઓક્સાઈડ ખાતરોના બેફામ ઉપયોગ થી અને જૈવિક બળતણ બાળવાથી હવામાં ઠલવાયા છે.

ગ્લોબલ વોર્મિંગની માનવ જીવનમાં આરોગ્યમાં પણ ઘણી બધી અસરો કરે છે આમાં વધતી ગરમીના કારણે હવામાં ભેજનું પ્રમાણ વધશે પરિણામે મેલેરિયા, ડેન્ગ્યું, ફ્લુ, જેવા ચેપી રોગોના વાહરસ વગેરે અનેક ગણા વધુ પ્રમાણમાં જન્મશે અને તેનો ફેલાવો થશે ગરમી અને કાર્બન ડાયોક્સાઈડના ઉંચા અસરો થી માનવ આરોગ્યને માઠી અસર જોવા મળશે.

■ આરોગ્ય પર દુષિત પાણીની અસર :

પાણીની દ્રાવણ શક્તિ અદ્ભુત હોય છે. જેથી ઘણા પ્રદૂષકો પાણીમાં ભળી જાય છે. પાણીનું કદ જો વધારે હોય અને પ્રદૂષણની માત્રા ઓછી હોય તો તે પ્રદૂષકોની માત્રા અસર કરતી નથી. પણ ઘણા બધા વિસ્તારમાં જં ગલોનો નાશ થવાને કારણે પહેલાની માત્રામાં વધારે નદી, નાળામાં અતિશય પુરની સ્થિતિના કારણે જમીન ધોવાણ જેવી પરિસ્થિતિ સર્જો છે તથા ન્ખેતીલાયક જમીનમાં રાસાયણિક ખાતરનો - દવાનો ઉપયોગ કરવાથી ત્યાના સ્થામિક તળાવ, કુવાઓ તથા નદીઓમાં ક્ષારનું પ્રમાણ વધતા કોલેરા કમળો, ટાઈફોઈડ, સિકનેસ,

Saarth

E-Journal of Research

ISSN NO: 2395-339X

મેલેરિયા, તથા દાંતના સ્વાસ્થ્ય પર વિપરીત અસરો જોવા મળે છે. આ પ્રકારના પાણીજન્ય રોગો ન થાય તેના માટે પાણીનું શુદ્ધિકરણ કરવું આવશ્યક છે

■ ભૂમિ ધોવાણના કરને આરોગ્યક અસરો:

એ જં ગલોમાં અનેક આપના દેશમાં થોડા વર્ષો પૂર્વે ગાઢ જં ગલો આવેલા હતા .જં ગલોથી પશુઓનું અને પક્ષીઓથી જં ગલોનું રક્ષણ થઈ સક પશુઓ વસવાટ કરતા વાતાવરણમાં ઠંડક રહેતીહવા શુદ્ધ રહેતી જં ગલોના લીધે વરસાદ પુષ્કળ થતો પરંતુ વસ્તીનો સડક માર્ગ વગેરે માટે જમીનની ,રેલમાર્ગ ,કારખાના ,શાળોનિ ,સતત વધારે રહેઠાણના મકાનો ,પરિણામે ,વૃક્ષો કાપવા લાગ્યા ,જરૂર પડી જં ગલો ઓછા થતા ગયામ ખેતીલાયક જમીન ઓછી વાતાવરણમાં શુદ્ધ હવાનું પ્રમાણ ઓછું વરસાદ ઓછોઆના કારણે માનવીના આરોગ્યક , સમસ્યાઓ અનેક ગણી વધવા લાગી છે

લાયક જમીનોમાં વૃક્ષોનું પ્રમાણ વધારે હતું જેનાપહેલા જં ગલમાં અને ખેતી જેમ વસ્તી વધતી જાય છે તેમ લોકો પોતાનું જીવન .લીધે જમીન ધોવાણ ઓછું થતું હતું નિર્વાહ માટે જમીનની કદ વધારતા જાય છેજમીનનું કદ વધવાના કારણે વૃક્ષોનો નાશ કરે . લા જે વૃક્ષોના લીધે જમીનજેના પરિણામે પહે .તેથી જમીન ધોવાણ વધવા લાગ્યું છે .છે આ .પ્રતિ દિન વૃક્ષોનો નાશ થવાને કારણે વધી રહ્યું છેધોવાણ અટકતું થતું તે આજે દિન જેથી મો .ધોવાણને અટકાવવા માટે તેઓ કોઈ પ્રયાસ કરતા નથીટા ભાગના વિસ્તારની ફળદ્રુ પ જમીન ધીરે ધીરે નષ્ટ થઈ રહી છે.

તેમ તેમ લોકો વધુ ઉત્પાદન , છેધરતીનું ફળદ્રુ પ પડ જેમ જેમ નષ્ટ થઈ રહ્યું આ પ્રકારનો ખોરાક .મેળવવા માટે રાસાયણિક ખાતર અને દવાનો ઉપયોગ વધુ કરી રહ્યા છે ખાવાથી કેટલાંક માનવીના આરોગ્ય ઉપર વિપરીત અસરો અને નવા નવા રોગો જોવા મળે છે . ઉત્પાદન થશે શું .જમીન ધોવાણ અટકાવીશું તો જમીનની ગુણવત્તા ખી બેસવાનો વારો આવશે માટે ખાતરથી જમીન ફળદ્રુ પ બનાવવા જઈશું તો આવનાર રાસાયણિક ખાતરથી જે રોગો જોયા .નથી તેવા રોગોનો સામનો કરવો પડશે અને આવા નવા રોગોના શિકાર બનીશું

“પર્યાવરણને પોષણ કરીને સમૃદ્ધ થવામાં નહિ પણ સ્વચ્છ

પર્યાવરણમાં સમરસ થવામાં સૌનું સુખ છે,એ ડહાપણ કેળવ્ય વગર છૂટકો નથી”.

Saarth

E-Journal of Research

ISSN NO: 2395-339X

■ સંદર્ભ સૂચી:

1. જે.સી.પટેલ (2004) સમાજ અને પર્યાવરણ, પાર્શ્વ પબ્લીકેશન, અમદાવાદ.
2. પંડ્યા મહેશ(2002) પર્યાવરણી લોક સુનવણી, વિચાર, વોલ્યુમ જુલાઈ - સપ્ટેમ્બર અમદાવાદ
3. હરજીભાઈ બી.(2008) વૃક્ષો આપણા કમાઉ ભંડાર રવિકૃપા ટ્રસ્ટ અમદાવાદ
4. પરીખ જી.એમ.(1994) પર્યાવરણની સમસ્યાઓ, બલાગોવિંદ્રસ્ટ, 1960 ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.